

TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA MUSIQANING TUTGAN O'RNI

Nurmatova Sevara

Filologiya fanlari nomzodi, dotsent

Yunus Rajabiy nomidagi O'zbek milliy musiqa san'ati instituti

ANNOTATSIYA:

Ushbu maqolada ilg'or pedagogik texnologiyalarni ta'lim sifat va samaradorligini oshirishda ta'lim texnologiyalarining o'ri va ahamiyati ta'kidlangani holda musiqa o'quvchilarni musiqa madaniyatini, musiqiy didi, va tafakkurini o'stirishdagi roli haqida fikr yuritiladigan ilg'or pedagogik texnologiyalar haqida fikr bildirilgan.

KALIT SO'ZLAR: Musiqa, ruhiyat, metodologiya, metod, xarakter, ong, folklor, mumtoz, maqom.

KIRISH: Musiqa madaniy hayotimizda keng o'rin tutgan, inson shaxsiyatini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadigan san'at turidir. Har bir insonni ma'naviy shakllanishida oilani, maktabni, jamiyatni ahamiyati katta. Chunki insonni insoniylik xususiyatlari jamiyatda tarkib topadi. Yosh avlodni kamolot sari yetaklashda tarbiyani ko'plab omillari qatori musiqa tarbiyasi alohida o'rin tutadi. Musiqa tarbiyasi nafosat tarbiyasining asosiy va murakkab qirralaridan biri bo'lib, insonni atrofdagi go'zal narsalarni to'g'ri idrok etishga va qadrlashga o'rgatadi. Musiqa inson ruhiyatiga kuchli ta'sir ko'rsatish imkoniyatiga ega bo'lib, uni nafosat olamiga olib kirish va axloqiy g'oyaviy tarbiyalashning muhim vositasidir. Musiqa insonni yuksak did bilan qurollantiradi va unga ma'naviy ozuqa beradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA: “Biz sog'lom avlodni tarbiyalab, voyaga yetkazishimiz kerak” deb ta'kidlaydi birinchi prezidentimiz I.A.Karimov. Sog'lom kishi deganda faqat jismoniy sog'lomlikni emas, balki sog'lom ruhiy xislatlari, sharqona axloq odob va umumbashariy g'oyalar ruhida kamol topgan insonni tushunamiz”

Buyuk pedagog A.Avloniy shunday degan edilar “Tarbiya qiluvchilar tabib kabidirlar, tabib hastani badanidagi kasallikka davo qilgani kabi, o'qituvchi ham bolani musiqa orqali, aqliy rivojiga diqqat markaziga ta'sir etib, ularda poklik, vijdon, sadoqat, mehr, kattalarga hurmat, Vatanga muhabbat kabi tuyg'ulami

tarbiyalaydi”. “Tarbiya biz uchun yo hayot yo momot, yo najot-yo halokat. Yo saodat-yo falokat masalasidir” deb yozgan edi.

Buyuk mutaffakkir shoir A.Navoiy o‘z asarlarida musiqa tarbiyasining qirralarini chuqur o‘rganib, shunday dedi: “Musiqa jamiyat hayotining muhim negizidir. Faqat musiqagina odamning qalbiga tiniqlik, mutanosiblik va o‘z-o‘zidan qanot tuyg‘usini olib kiradi va uni baxtiyor qiladi” A1 Forobiy fikricha: “Musiqa - nodir san‘at, ezgulikka yetaklovchi kuchdir” , “Kimki ilm hikmat o‘rganmoqchi bo‘lsa, avvalo o‘zi ma‘naviy barkamollika erishmog‘i lozim”- deydi Abu Rayxon Beruniy. “Har kimki hikmat o‘rganman desa, yoshlikdan bolasini, ilmli va dono kishilardan saboq olsin, shundagina u komillik darajasiga yetadi”; Shunday ekan, hozirgi davrda, musiqa o‘qituvchisidan mas‘uliyat, fanga yangicha yondashuv uning metodologiyasini chuqur o‘rganish talab etadi. Umumta‘lim maktablarida esa, musiqa madaniyati darslarning asosiy maqsadi, o‘quvchilarda musiqaga qiziqish uyg‘otish vositasida musiqiy madaniyatini tarkib toptirish. Zero kuy va ohang ta‘sirida inson ezgulikka intilish, go‘zallikni asrash, ona tabiatga, ona Vatanga muhabbat his tuyg‘ularini shakllantirib, ma‘naviy dunyosini boyitadi.

MUHOKAMA: Musiqa tinglash, musiqa madaniyati darslarining asosiy omili hisoblanadi, chunki musiqaning yangrashi ongli ravishda idrok etilib, uning xarakteri, mazmuni ongli ravishda o‘zlashtiriladi. O‘quvchilarni hayotiy tajribalariga tayangan holda har bir musiqa asari zamirida ma‘lum, his – tuyg‘u va fikr aks ettiriladi. Biz musiqa darsining qaysi faoliyatini olmaylik u avval musiqani tinglab, musiqani idrok etishdan boshlanadi va o‘quvchilarning ruhiyatiga ta‘sir etadi, shuning uchun musiqa tinglash darsining yetakchi faoliyati bo‘lib hisoblanadi. Darsda tinglanadigan har bir musiqiy asar, badiiy - g‘oyaviy mazmuni jihatdan chorak dars mazmuniga bog‘liq bo‘ladi va ilmiylik davomiylik, izchillik tamoyillariga amal qiladi. Musiqa tinglash bir necha bosqichlar orqali amalga oshiriladi: 1. O‘quvchilar e‘tiborini musiqiy asarga jalb qilish va o‘qituvchining kirish so‘zi. 2. O‘qituvchi ijrosida yoki magnet yozuvda asarni tinglash. 3. Asarni suhbat yo‘li bilan musiqiy va badiiy g‘oyaviy jixatdan oddiy tahlil qilish. 4. Asarni bir butunligicha qayta tinglash va asar haqida o‘quvchilarni umumiy taassurotlari yuzasida yakuniy suhbat o‘tkazish. Musiqa tinglash metodlari: 1. Ko‘rgazmali metodi: - O‘qituvchining jonli ijrosi, rasmlar vositalari orqali bolalar cholg‘u asbobi, torli, ritmli harakatlar. 2. Amaliy metod: - o‘quvchilar musiqiy asarga qiziqishini oshirib, ularni hayotiy tajribasiga bog‘lab tushuntirish va musiqiy asarga

munosabatini faollashtirish. 3. Taqqoslash metodi: - bunda asarlarning janrlari ijrochilik xususiyatlari templari, mazmunlari taqqoslanadi, musiqiy didini o‘stirishga yordam beradi. Musiqa darsini 5ta faoliyati turlari (xor bo‘lib kuylash, musiqa savodi, musiqa tinglash, musiqa mos harakatlar bajarish va bolalar cholg‘u asboblari jo‘r bo‘lish) uzviy bog‘lab boriladi va mantiqiy bir butunlikka erishish maqsadga muvofiqdir. 4. Og‘zaki metodlar: - O‘qituvchi tinglanadigan asar mazmunini bolalar hayotiga bog‘lab yoritadi. Asar mazmuniga qarab mualliflari, kelib chiqish tarixi haqida qiziqarli hikoya qilib beradi.

NATIJALAR: Musiqa darslarini sarmazmun va qiziqarli tashkil qilish o‘qituvchidan muayyan darajadagi pedagogik va kasbiy mahoratni talab etadi. Musiqani tinglash, his etish, unda ifodalangan voqelik, obraz va mualliflarning g‘oyasini idrok qilish nihoyatda murakkabdir. Musiqa darslarida o‘quvchilarni musiqani tushunish, uning g‘oyaviy – badiiy mazmunidan bahramand bo‘lishi muayyan darajada musiqiy bilim, ko‘nikma va malakalar bilan bir qatorda emotsional his – tuyg‘ularning ishtirokiga ham bog‘liqdir. Musiqiy – nazariy bilimlarni o‘zlashtirish, asarlarni tinglash, ijro va idrok etishda emotsional ta’sirchanlik qanchalik faol bo‘lsa ularni o‘zlashtirish va estetik zavq olish ham shunchalik yuqori, mazmundor va puxta bo‘ladi. Musiqa darslarida o‘quvchilarni xalq musiqasi ijodiyotiga mansub folklor, mumtoz va maqom asarlari, zamonaviy janrlarda yaratilgan kuy – qo‘shiqlar, shuningdek, musiqa san’atining atoqli namoyandalari-xalq hofizlari, cholg‘uchilari, bastakor – kompazitorlar hayoti va ijodi bilan yaqindan tanishtirib borish o‘quvchilarni musiqiy tafakkuri va dunyoqarashini shakllanishi va rivojlanishi, musiqa madaniyatini tarkib topishida muhim ahamiyat kasb etadi. Bu esa o‘qituvchi murabbiylar zimmasiga o‘z pedagogik mahorati va o‘qitish uslublarini uzluksiz takomillashtirib borish vazifasini qo‘yadi. Shunday vazifalarni amalga oshirishda umumta’lim maktablari “musiqa madaniyati” fani bo‘yicha o‘tkaziladigan sinf – konsertlari va sinfdan tashqari tashkil qilinadigan mavzuli konsertlarni o‘ziga xos o‘rni va ahamiyati kattadir. Musiqa ta’limi va tarbiyasi bo‘yicha sinf konsertlarini chorak va yil mavzulari bo‘yicha, mavzuli konsertlarni darsdan tashqari faoliyatda musiqa san’atining ayrim janrlari, asarlar, bastakor – kompazitorlar hayoti va ijodiga bag‘ishlab o‘tkazilishi mumkin. Mavzuli konsertlarni tashkil qilish quyidagi maqsad va vazifalarni ko‘zda tutadi: - o‘quvchilarda milliy musiqa merosga qiziqish va mehr – muhabbat, uni o‘rganishga bo‘lgan ishtiyoqni o‘stirish, musiqa san’atining

mashhur namoyondalari hayoti va ijodi bilan yaqindan tanishtirib borish; - o‘quvchilarda musiqada ifodalangan voqea – hodisalarga estetik munosabatni tarkib toptirish, musiqa asari mazmunida ifodalangan voqelikni, obrazlarni idrok etish, shu orqali go‘zallikni his qilish, tushunishga o‘rgatish; - o‘quvchilarda ma’lum bastakor, kompazitor, ijodkor hayoti, faoliyati haqida ma’lumotlarga ega bo‘lish, ularning eng sara asarlarida aks etgan falsafiy, ijtimoiy, madaniy g‘oyalar, hayot manzaralari, badiiy obrazlar mohiyatini anglash, idrok qilishga o‘rgatish; - xalq musiqasining folklor, mumtoz va maqom kuy-qo‘shiq-lari bilan chuqurroq tanishtirish, bu san’at janrlarining o‘ziga xos xususiyatlari to‘g‘risida kengroq bilim va tushunchalarga ega bo‘lish, milliy musiqamizga barqaror qiziqishni hosil qilish; - o‘quvchilarda musiqa asarlarini tinglash, kuylash, ijro etishga ijodiy yondashish ko‘nikma va malakalarini tarkib toptirish: - o‘quvchilarda musiqiy did, musiqiy qobiliyatlarni rivojlantirish: - mavzu doirasida musiqiy – nazariy bilim, tushuncha va ma’lumotlarni o‘zlashtirishda qo‘shimcha manbaalardan foydalana bilishga o‘rgatish.

Bizga ma’lumki, umumta’lim maktablari musiqa madaniyati darslarida o‘quv materiallari yil va chorak mavzulari kesimida tizimlashtirilgan. Ular mazmunida musiqa san’atining xalq ijodiyotiga mansub folklor (bolalar folklori), mumtoz va maqom yo‘nalishlari, zamonaviy musiqa san’atining xor, orkestr (o‘zbek xalq cholg‘ulari, simfonik orkestr) vokal, simfoniya, opera, balet, estrada, bolalar ertak tomoshalari, musiqali drama kabi turlari haqida umumiy ma’lumotlarga o‘rin berilgan. Birgina dars jarayonida ushbu yo‘nalish va janrlar bo‘yicha to‘laqonli bilim va tushunchalarni egallashning imkoniyati g‘oyat cheklanganligi, mavzuli konsertlarning dars mazmunini boyitish va samaradorligini oshirishdagi o‘rni va imkoniyatlari g‘oyatda katta ekanligini tasdiqlaydi.

XULOSA: Xulosa o‘rnida aytish mumkinki, mavzuli konsertlar, musiqiy ta’limning eng ta’sirchan, samarali shaklidir. Bundan tashqari shuni alohida ta’kidlash joizki, musiqiy ta’lim boshqa barcha ta’lim shakllari uchun juda samarali o‘rganish usuli hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. I.Karimov. “Yuksak ma’naviyat yengilmas kuch” – Toshkent, Ma’naviyat, 2008yil.
2. M.Bo‘ronov. “O‘zbekistonda ma’naviy-marifiy siyosatning tadrijiy rivojlanishi”. Toshkent, Ma’naviyat, 2016yil.

3. D.Soipova. “Musiqiy va musiqiy nazariy bilimlarni o‘zlashtirish jarayonini takomillashtirish”. – Toshkent, Fan va texnologiyalar markaziy bosmaxonasi, 2006 yil.

4. Shaxnoza Shavkatova Po‘lot qizi, & Nabijonov Otabek Ganiyevich. (2023). O‘SMIRLARGA PSIXOLOGIK XIZMAT KO‘RSATISHNING O‘ZIGA XOS PSIXOFIZIOLOGIK XUSUSIYATLARI. Journal of Universal Science Research, 1(5), 1597–1599. Retrieved from <https://universalpublishings.com/index.php/jusr/article/view/1034>

5. N.Hasanova O‘zbek milliy musiqa merosi taraqqiyotida xotin-qizlarning o‘rni. Актуальный вызовы современной наукою IX xalqaro ilmiy konferensiya 26-27 yanvar 2017 yil.

6. E.Abdukarimova. Ilim ham jamiyet ajiniyaz atindagi Nokis mamleketlik pedagogikaliq instituti “Texnologik loyihalash- musiqa mashg‘ulotlarida samarali ta’lim”. 2019 (№1) ISSN 2010-720X

7. Shaxnoza Po‘Lot Qizi Shavkatova, & Otabek Ganiyevich Nabijonov (2022). XOTIRANING ISHLASH MODELI, QAYTA SHAKLLANTIRISH VA QAYTA TIKLASH MEKANIZMLARI. Scientific progress, 3 (9), 18-21.

8. Elnozha Ismatillayevna Abdukarimova Актуальные вызовы современной науки. “Yosh avlodni milliy ruhda tarbiyalashda xalq musiqa merosi qudratli tarbiya vositasi” iscience 2017 йилги

9. Мирали Мирхон Ўғли Дехқонов, & Отабек Ганиевич Набижонов (2021). ОДИЛ ЁҚУБОВ АДАБИЙ-ЭСТЕТИК ҚАРАШЛАРИДА МАҚСУД ШАЙХЗОДА ИЖОДИГА МУНОСАБАТ. Scientific progress, 2 (1), 523-526.

10. Uummta’lim maktablarida musiqa ta’limi va tarbiyasi Konsepsiyasi. – Toshkent, XTV, 1995 yil.

11. Nabijonov, O. G., ugli Abdurazzokov, S. O., & ugli Yuldashaliyev, S. Z. (2022). DO WE WANT TO LIBERALIZE TRADE OR VICE VERSA. Academic research in modern science, 1(1), 220-222.

12. O‘zbek xalq musiqasi. To‘plovchi va notaga oluvchi Y.Rajabiy, 1-Tom. – T.:Davlat badiiy adabiyot nashriyoti, 1955y.567b.

